

технічні засоби
програма Finale

Ключові слова: комп'ютерні програми для створення та редагування нотного тексту; програма Finale; набір нот; професійне оформлення нотного тексту

Віталій ВИШИНСЬКИЙ,
доцент кафедри теорії і методики
музичного мистецтва Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
композитор, канд. мистецтвознавства

Учителям музичного мистецтва, які пишуть власні пісні та інструментальні композиції, слід обов'язково фіксувати їх, зберігати в нотах. А враховуючи вимоги сучасного комп'ютеризованого світу, педагогам варто одразу створювати електронні варіанти нотних текстів за допомогою нотних редакторів, серед яких одним із найпопулярніших є Finale

Працюємо у програмі Finale: набір та професійне оформлення нотного тексту

Кожному сучасному педагогу-музиканту варто опанувати нотний редактор — комп'ютерну програму для набору та редагування нотного тексту. Це надасть йому **низку переваг під час роботи**, а саме, дасть змогу:

- зберігати власні музичні розробки;
- зручно використовувати нотні матеріали на уроках музичного мистецтва, позакласних та гурткових музичних заняттях;
- накопичувати матеріал для упорядкування власних нотних збірок;
- переводити набрані нотні документи в зображення або аудіофайли;
- легко відправляти ноти на електронну пошту на прохання колег або щоб запропонувати до друку у фаховому виданні.

Отже, пропонуємо вам опанувати й широко використовувати можливості програми Finale — від створення макету нотного документа та введення нотного тексту до його деталізованого оздоблення.

Створення макету нотного документа

Аби створити макет нотного документа, **виконайте таку послідовність дій:**

- **запустіть** програму Finale — з'явиться вікно Launch Window («Стартове вікно»), у якому оберіть опцію Setup Wizard («Майстер налаштування»);
- **зазначте** в наступному вікні Document With Setup Wizard — Select an Ensemble and Document Style («Налаштування документа — Вибір ансамблю та стилю документа») **формат сторінки документа A4** і натисніть «Далее»;
- **оберіть** у вікні Document Setup Wizard — Add or Delete Instrument(s) («Налаштування документа — Додайте або видаліть інструменти») потрібні інструменти або нотні стани без назв інструментів. Наприклад:
 - ✓ *голос* — у лівій частині вікна, де розміщений список груп музичних інструментів, натисніть Chorus («Хор»), у середній частині вікна двічі клацніть лівою клавішею миші пункт Voice (No Staff Name) («Голос без назви нотного стану»);

- ✓ *фортепіано* — у лівій частині вікна в такий самий спосіб оберіть Keyboards («Клавирні»), у середній — Piano (No Staff Name) («Фортепіано без назви нотного стану»);
- *зазначте* правильний **порядок розміщення партій** — для цього знайдіть у меню Score order («Порядок розміщення партій») пункт Choral («Вокальний») і натисніть «Далее»;
- *зазначте* в наступному вікні Document Setup Wizard — Score Information («Налаштування документа — Інформація щодо партитури») назву твору, ім'я та прізвище композитора, за потреби — підзаголовок. Ім'я та прізвище автора слів ліпше вказати у графі Arranger («Аранжувальник»). Натисніть «Далее»;
- *зазначте* в наступному вікні Document Setup Wizard — Score («Налаштування документа — Партитура») музичні параметри твору: тональність, розмір, темп, за потреби затакт, необхідну кількість тактів, — і натисніть «Готово»;
- *видаліть* у документі, який з'явився, зайві написи — для цього активуйте на головній панелі інструментів меню Selection Tool («Інструмент для вибору»), клацніть лівою клавиршею миші на непотрібному написі й натисніть на клавіатурі клавиршу <Delete> .

Обов'язково **збережіть результати роботи**. Для цього за допомогою меню File → Save визначте папку для збереження документа на вінчестері комп'ютера. Надалі для збереження роботи натискайте комбінацію клавирш <Ctrl+S>.

Введення нотного тексту

Для того щоб ввести нотний текст, активуйте на головній панелі інструментів меню Speedy Entry Tool («Інструмент для швидкого набору») і перевірте, щоб у текстовому меню Speedy **не було галочки біля напису** Use MIDI Device for Input («Використовувати міді-пристрій для набору») (рис. 4).

Для набору вокальної партії заберіть галочку біля напису Check Beaming («Перевіряти групування»), щоб програма дотримувалася правил набору вокальної музики. Натомість для набору фортепіанної партії, навпаки, поставте там галочку .

Для введення нот **виконайте такі дії**:

- *оберіть* потрібний такт та клацніть на ньому лівою клавиршею миші — з'явиться рамка набору;
- *виставте* потрібну висоту звука за допомогою клавирш клавіатури <↑> та <↓>;
- *введіть* необхідну тривалість ноти за допомогою цифрової клавіатури, яка має **таку відповідність**:
 - ✓ 8 — бревис;
 - ✓ 7 — ціла;
 - ✓ 6 — половинна;
 - ✓ 5 — чверть;
 - ✓ 4 — восьма;
 - ✓ 3 — шістнадцята.

Також необхідно знати **функції декількох клавирш клавіатури**, для того щоб:

- виставити випадкові знаки альтерації: діз — натисніть <+>, бемоль — <->, бекар — <P> на латинській розкладці;
- отримати паузу — введіть ноту потрібної тривалості та натисніть <Backspace>;
- поставити біля ноти або паузи крапку — натисніть <.>;
- залігувати ноти однієї висоти і подовжити тривалість звука — натисніть <=>;

- видалити ноту або паузу — наведіть на неї курсор рамки набору за допомогою клавіш клавіатури <↓>, <↑>, <→>, <←> та натисніть клавішу <Delete>.

Зверніть увагу! Якщо під час роботи над нотним текстом ви зробили помилку (видалили не ту ноту або акорд, поставили неправильне позначення тощо) — ви маєте можливість **скасувати будь-яку останню дію**, а не набирати наново. Для цього використайте комбінацію клавіш <Ctrl+Z>.

Якщо по закінченні набору нот виявилось, що **залишилися зайві такти** — видаліть їх, виконавши такі дії:

- активуйте на головній панелі інструментів меню Selection Tool («Інструмент для вибору») (рис. 3);
- виділіть порожні такти — «охопіть» їх притриманою лівою клавішею миші точно від початку першого такту до кінця останнього (інакше програма не видалить такт, що виділений не повністю);
- натисніть клавішу <Delete>.

Якщо ж вам, навпаки, не вистачило тактів, **додавайте їх безпосередньо під час набору**, натискаючи з останнього такту клавішу <→> — програма подовжуватиме нотний стан щоразу на один такт.

Зміна тональності та розміру

Якщо у процесі набору вам необхідно змінити тональність — оберіть меню Key Signature Tool («Інструмент для позначення тональності») та двічі клацніть лівою клавішею миші на такті, де має бути встановлено нову тональність. З'явиться вікно Key Signature («Позначення тональності»), у верхній частині якого натисніть стрілку «вгору» для вибору дієзних тональностей або стрілку «вниз» для вибору бемольних. У цьому ж вікні оберіть лад у відповідному меню. Натисніть «ОК».

Для того щоб змінити розмір, оберіть меню Time Signature Tool («Інструмент для позначення розміру»), один раз клацніть правою клавішею миші на такті, де має бути встановлено новий розмір. У вікні, яке з'явиться, оберіть потрібний розмір, клацнувши на ньому один раз лівою клавішею миші.

Вибір динаміки, темпу, ремарок щодо характеру виконання

Музичний твір виглядатиме завершеним і професійно оформленим, коли будуть визначені такі важливі параметри, як темп, динаміка, штрихи (артикуляція). Зауважте, що програма Finale дає змогу **створювати власні ремарки й позначення**, а не лише використовувати готові.

Отже, для введення динамічних відтінків, виконавських ремарок, змін темпу **виконайте таку послідовність дій:**

- оберіть меню Expression Tool («Засоби виразності»);
- клацніть двічі лівою клавішею миші на тому місці, де має стояти ремарка. **Зверніть увагу!** Під час виставлення ремарки курсор миші перетвориться на стрілочку, яка вказуватиме на певний такт і нотний стан. Тож обрані ремарки будуть «прив'язані» саме до цього такту й нотного стану;
- оберіть в наступному вікні Expression Selection («Вибір засобу виразності») потрібний вам розділ ремарок: Dynamics («Динаміка»), Tempo Marks («Темп»), Tempo Alterations («Зміни темпу»), Expressive Text («Характер виконання»), Technique Text («Технічні прийоми виконання»). Або натисніть Show All («Показати все») для того, щоб з'явилися всі ремарки;
- якщо потрібної ремарки немає, натисніть опцію Create («Створити»). Повна назва цієї опції залежатиме від типу ремарок;

- у наступному вікні Expression Designer («Дизайнер засобів виразності») наберіть потрібний текст і натисніть «ОК» ;
- оберіть у вікні Expression Selection потрібну ремарку й натисніть Assign («Призначити»). Обрана ремарка з'явиться в нотному тексті там, де ви вказали раніше.

Вибір знаків артикуляції

Під час набору нотного тексту, зокрема інструментальної партії, слід потурбуватися про те, щоб виконавець мав змогу зрозуміти, які штрихи йому слід використовувати. Отже, слід ввести в текст знаки артикуляції — стаккато, акценти, портаменто, тенуто тощо. Для цього **виконайте таку послідовність дій:**

- оберіть меню Articulation Tool («Знаки артикуляції»);
- клацніть на потрібній ноті один раз лівою клавішею миші — курсор перетвориться на стрілочку, яка вказуватиме, до якої ноти буде «прив'язаний» знак артикуляції;
- оберіть знак артикуляції у вікні Articulation Selection («Вибір знаку артикуляції») та натисніть Select («Обрати»).

Вибір позначень для фразування та транспонування

Виразність нотного тексту буде повнішою, якщо у ньому будуть присутні фразувальні ліги та «вилочки» кресцендо й дімінуендо. Окрім того, іноді виникає потреба транспонувати певний фрагмент тексту на октаву (дві октави) вище або нижче — для цього необхідно виставити знак транспозиції. Для того щоб ввести ці позначення в нотний текст, **виконайте таку послідовність дій:**

- оберіть меню Smart Shape Tool («Розумні» шаблони»);
- оберіть потрібне позначення на вертикальній панелі, яка з'явиться праворуч;
- клацніть двічі лівою клавішею миші в тому місці нотного тексту, де має починатися позначення. **Не відпускаючи клавішу**, проведіть мишу до того місця в нотному тексті, де позначення має закінчитися, і відпустіть її.

Якщо вам необхідно змінити вигляд позначення, клацніть лівою клавішею миші на квадратику в його центрі — позначення активується для редагування. Після цього притримайте лівою клавішею відповідний маркер та подовжте (зменште) позначення до потрібного розміру. За потреби перетягніть позначення на інше місце, притримавши лівою клавішею миші. Аби видалити позначення, клацніть на квадратику в його центрі та натисніть клавішу <Delete> на клавіатурі.

Щоб з'єднати ноти однієї висоти для подовження тривалості звуку, не використовуйте звичайну лігу. Натомість установіть курсор на відповідній ноті та натисніть на клавіатурі клавішу <=> — програма виставить лігу від неї до сусідньої ноти.

Насамкінець зазначимо, що подані описи дій є **аналогічними для всіх версій програми Finale**. Під час роботи з нотним документом не забувайте періодично зберігати свою роботу за допомогою комбінації клавіш <Ctrl+S> і обов'язково збережіть документ, коли закінчите роботу в програмі Finale.